

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Erindringer fra 1864.

Fortalt af
Anders Olsen, Allerslev.

J Genforeningsaaet, hvor Minderne fra 64 kommer stærkt frem, udkommer denne Bog.

Anders Olsen var født i Allerslev d. 15. April 1841. Hans Fader, Ole Olsen, var Fæstegaardmand i Allerslev, hans Moder, Ane Andersdatter, var født i Dellinge Mølle. Da Krigen udbrød, blev foruden Anders Olsen en ældre Broder indkaldt. Disse spændende Dage og Krigstiden, der fulgte efter, gjorde et stærkt Indtryk paa A. O. — Hvem der t. Eks. har hørt ham fortælle om Tilbagetoget fra Dannevirke, som han jo deltog i, forstaar, at det er Begivenheder, som ikke glemmes, selv om Aarene gaar.

Hans Skildring af Krigen er ikke den sædvanlige. Han hadede Krigen med dens Grusomheder og Raaheder. Selv i Krigens Tummel glemte han aldrig Virkeligheden. Den Virkelighed nemlig, at Mennesker, der intet udestaaende havde med hverandre, slog hverandre ihjel.

Han fortalte tit, især for Unge, om sine Oplevelser og fik i sine sidste Leveaar nedskrevet en Del. Det er dette, der her udkommer.

Aar 1862 blev jeg udskrevet til Soldat og trak Nr. 445. Men da Numrene indtil 460 skulde indkaldes, byttede jeg med en, der havde trukket højere Nummer, og jeg gav 150 Daler i Bytte. De andre kom ind 6. Maj 1863, og 1. August blev alle Frispillerne indkaldt tillige med en Aargang til, begrundet paa de urolige Forhold. Rekrutuddannelsen paa Nørre Fællede varede 10 Uger, saa blev alle vi Frispillere hjemsendt.

En Dag, da jeg stod hjemme og tærskede Havre, kom der en Mand og stak Hovedet ind ad Lemmen og sagde: »Har du hørt, at Kongen er død?« Da jeg hørte det, var der noget, der sagde i mig: »Saa, nu gaar det løs!« Jeg fik Havren tærsket færdig, og da jeg kørte ad København til med den, mødte jeg allerede det første Infanteriregiment, der skulde sendes ad Grænsen til. Jeg fik solgt Havren og kom hjem igen. Da laa dette berømmelige Papir der om uopholdelig at møde til Tjenesten. Jeg blev snart rejsefærdig, og en Morgenstund stød jeg og skulde sige Farvel til min gamle Far og Mor. Jeg tror nok, jeg tør sige, at det var første Gang, min Mor græd for mig. Jeg rejste saa til Roskilde, hvor vi skulde møde hos den gamle Herredsfoged de Coninck, som ellers var en gnaven Mand. Det var en Søndag, og Kontoret var ikke aabent. Vi gik saa hen til hans Bopæl, hvor han tog pænt imod os og behandlede os, som om vi kunde have været hans egne Børn, og vi fik vore Marchpenge. Vi kom til København lige i Mørkningen.

Byen var helt i Oprør, og da vi kom ud paa Kasernen, var det, som naar man ser ind i de nymodens Bihuse. Der gik saa nogle Dage; men en Regnvejrsfeftermiddag stod Regimentet feltmæssigt udrustet, de 60 skarpe Patroner iberegnet. Regimentet med Chefen og fuld Musik i Spidsen gik saa ad den gamle Jernbane til bag Tivoli.

I susende Fart gik det til Korsør. Kl. 9 Aften blev vi indkvarterede i Byen og skulde have lidt varm Mad. Kl. 3 om Natten skulde vi stille igen og til Søs i et Vejr, saa man maatte grue. Jeg havde aldrig været ude at sejle før; det varede derfor ikke længe, inden jeg blev søsyg, og saa daarlig blev jeg, at jeg troede, jeg skulde dø.

Det gik dog efterhaanden noget over, og op ad Dagen skulde jeg have lidt at spise, men det kom snart op igen.

Vi gik i Land i Eckernførde Kl. 8 om Aftenen. Kompagniet blev indkvarteret i en stor Dansesal, hvor der havde været Soldater før os, saa Halmen lignede, hvad man i Militærsproget kalder »Svinefjer«. Hele Lejet bestod af korte, fedtede Stumper. Vi fik Ærter til Middag og sov saa ind. Om Morgenen blev vi indkvarterede i Byen. En Skolelærer og jeg blev indkvarterede hos en Glarmester paa Torvet. Vi skulde have et Maaltid varm Mad om Dagen, og det fik vi ogsaa, men den var noget ensformig. Den bestod den ene Dag af Kartofler og Gulerødder og den anden af Gulerødder og Kartofler.

Manden var Tysker, men han vilde saa gerne tale Dansk og sagde, mens han sad og »guffede« i sig: »Kraftig Mat!« Saa sagde Degnen til mig: »Lad os nu gaa hen i »Stadt Hamburg« og faa os en Bøf til 6 Skilling, jeg har selv Brød med!«

I Eckernførde oplevede vi egentlig ikke noget videre. Vi stillede til Appel hver Eftermiddag Kl. 4.

Kun om Søndagen saa man en Patrulje paa 9 Mand og en Underofficer marchere ind paa Danseestraden, hvor de stillede sig op midt paa Gulvet med Gevær med paasat Bajonet, mens man dansede rundt omkring dem.

Nytaarsaften stod vi marchfærdige og marcherede en Mils Vej ud i Landet Nord paa. Vi blev indkvarterede paa en Herregaard, men da vi havde faaet Tøjet af, var det, som det ofte hændte, et forkert Sted, og vi maatte gaa hen paa en anden Herregaard, hvor vi blev indkvarterede i Kostalden. Den var elendig, ikke lun som Staldene nu til Dags, og vi var nær ved at fryse ihjel. Rotter og andet Galskab var der ogsaa. Pigerne kogte Kaffe til os paa brændte Ærter; den havde jo ikke den fineste Smag, men varm var den, og det var det vigtigste.

Om Morgenen blev vi indkvarterede paa en af de ægte gamle angelsaksiske Gaarde. Der var vi i 5 Dage, saa gik vi igen Nord paa over Mysunde, hvor vi blev færgede over, og videre ad Cappeln til. Jeg blev indkvarteret i en By, der hed Gammelby. Manden var i Krigen, sagde de da, men man sagde ogsaa, at han laa oppe i Øverstestuen og var syg af »Kanonfeber«. — Der var vi i 12 Dage.

Middagsmaden bestod almindelig af tyske Klumper. Vi blev saa lede og kede af dem, at vi en Dag, da den gamle »Grosemor« kom med Klumperne, paa et givet Signal kastede dem i Hovedet paa hende. Siden saa vi hende ikke mer. Det var et daarligt Kvarter.

Vi begyndte nu at gaa paa Skansearbejde og rejste lidt mere ad Slien til, hvor Skanserne skulde ligge.

Jeg blev indkvarteret i en By, som hed Møglenholt; der var vi kun to Mand, en lille Maler og jeg. Her havde vi det fortræffeligt; de vidste ikke alt det gode, de skulde gøre os saavel med Kost som

med Natteleje. Vi fik hver Aften, inden vi gik til Sengs, saa megen Boghvedegrød, vi kunde sætte til Livs.

Der kom hver Dag et helt Læs Arbejdsredskaber ud i Skanserne, saasom Hakker, Spader, Skovle, Hjulbøre og de tilbørlige gammeldags saakaldte danske Træsko. Men da Jorden var frossen en hel Alen i Dybden, var det umuligt at udrette noget, og det varede jo ikke længe, før Værktøjet gik i Stykker, fordi vi maatte tage saa voldsomt fat paa det. Jeg kan ogsaa godt sige, at vi sparede det ikke, for kunde en ikke tage det itu, saa tog flere fat. Saa kom Chefen og var meget utilfreds med vor Opførsel og lovede os saa godt som den sorte Kokarde, men denne Trusel blev dog aldrig til noget.

Foruden Skansearbejdet maatte vi ogsaa save Is for at holde Vandet aabent, og trods Arbejdet stillede vi hver Dag til Appellen. Da vi 1. Februar Kl. 4 om Eftermiddagen stillede til Appellen, hørte vi, at Fjenden var gaaet over Grænsen, men vi fæstede ikke Lid til det, for det havde vi hørt saa tit før. Men just som vi stod opstillede, kom en Rytterordonnons farende og drog reglementeret et stort blaat Brev fra Frakken og gav Chefen det. Da han havde læst det, sagde han til os: »Krigen er udbrudt; gaa hjem i jeres Kvarterer og forlad dem ikke, før der kommer Bud!« Da vi to, Maleren og jeg, kom hjem i vort Kvarter, saa vi ikke noget til Manden og Børnene — Manden var nemlig Tysker, Konen danskfødt —, men Konen tog imod os. Hun havde vel ogsaa nok hørt om Krigens Udbrud og sagde til os: »Gaa nu kun i Seng, Soldater; jeg skal nok have Kaffen færdig, til der kommer Bud efter jer.«

Kl. 10 kom Budet. Konen havde Kaffe og Mad færdig i rigelig Mængde, og hun tog en saa rørende Afsked med os, som om vi havde været hendes egne Børn. Da vi kom paa Samlingspladsen, gik Chefen

frem og tilbage, stadig sabelraslende, saa det lød som et ondt Varsel for os. Der blev meldt ham: »Alt i Orden!« Han kom frem for Fronten og kommanderede:

»Ret! — lad Geværerne! Bajonetten paa, højre om, March!« Vi marcherede ned til en Gaard ved Slien, og langt om længe kom der Lys. Der blev kommanderet nogle op paa Stænget for at vælte Hø, Halm og Sæd ned i et Virvar. Saa tog vi hver en Favnfuld, som vi bar ind og strøede i alle Stuerne. Her opholdt vi os til Kl. 2 Dagen efter, da vi blev løst af og gik op i en Bondeby, hvor hele Regimentet var samlet. Ude i Gaardene holdt Ryttteri og Artilleri i Masser.

Vi blev indkvarterede i Byen. Ved Midnat maatte vi allesammen i Tøjet og staa opstillede, ogsaa Rytterne sad opsadlede, lige til det blev lyst, og man saa, der ingen Fjende var i Nærheden. Det var en streng Nat for os alle, da det regnede voldsomt hele Natten. Fodfolket klarede sig nogenlunde, da det kunde trække sig ind under Tagskægget, men Rytterne maatte sidde paa Hesteryggen og holde midt i Gaarden i det øsende Regnvejr. Denne Tur havde vi tre Nætter i Rad; vi maatte jo saa sove om Dagen, imellem som vi kogte Mad.

Den fjerde Dag gik vi paa Forpost igen og kom netop ned til den samme Gaard ved Slien, hvor vi havde været nogle Dage i Forvejen. Nu baade hørte og saa vi Fjenden paa den anden Side af Slien.

Samme Aften ved Sekstiden kom jeg ud som Vedet; vi var to sammen. Derfra, hvor vi stod, kunde vi se, at der blev kastet Raketter i Vejretovre hos Fjenden, men vi vidste ikke, hvad det betød. Da vi havde staaet en halv Times Tid, kom den vagthavende Underofficer og sagde, at Posterne skulde inddrages, og vi skulde gaa hen, hvor Feltvagtten var. Da vi kom der, var den imidlertid væk.

Beboerne var allerede saa glade, at de illu-
nerede over mod Fjenden, endnu mens vi var der.

Underofficeren vidste, vi skulde til en By, der
hed Sønderbrarup, men han vidste ikke, hvor den
laa. Vi kom til et Hus og bankede paa, og langt om
længe kom Manden frem og erklærede, at han var
syg, og at han ikke forstod Dansk. Men der hjalp
ingen »kære Mor«. Underofficeren drog sin Sabel,
og saa fik Manden Trøjen paa. Vi fandt saa Regi-
mentet i Sønderbrarup, saa Manden vidste god Be-
sked, da det kom til Stykket.

Der var et frygteligt Virvar i Byen. Regiments-
chefen og Adjutanten fo'r ud og ind ad Gaardene
for at skaffe de nødvendige Køretøjer. Men de unge
var i Krigen, og de gamle kunde ikke køre, saa kom
der nogle Stympere af Drengene med Køretøjerne,
som saa fulgte med os. Folkene der i Byen kendte
den Historie fra forrige Krig og vidste, at de aldrig
mere saa hverken Dreng eller Køretøj.

Det var Indledningen til Tilbageetoget fra Danne-
virke. Vi drog afsted i stærkt Snevejr og Frost.
Vejene blev glattere og glattere. Vi gik fem paa
hvert Geled og holdt hverandre under Armene for
ikke at falde. Nogle af os maatte gaa paa de bare
Hoser for at staa fast. Hestene var ikke broddede,
saa de faldt ofte. I Dagningen kom vi gennem en
Skov; der holdt vi Hvil første Gang. Saa marche-
rede vi igen langsomt afsted. De trætte kom nu op
at køre, men det var værre end at gaa, for saa frøs
de. Lidt op ad Formiddagen kunde vi begynde at
se Flensborg, men Vejen var endnu lang, og sindigt
gik det. Væltede Køretøjer, trætte Heste og Folk
spærrede Vejen.

Det blev bestandig mere glat, og stadig væk
sneede det.

Ved Middagstid naaede vi Flensborg, hvor vi
skulde have et Maaltid varm Mad. Ligesom vi havde

sat Geværerne i Pyramider, begyndte Kampen ved Sankelmark. Vi baade hørte den tydeligt og saa Røgen.

Jeg kom ved et Tilfælde hen hos et Par enlige, ældre danske Damer. De dækkede op for mig med Mad og Kaffe. Jeg sad der lidt, men var saa træt, at jeg faldt i Søvn, og mens jeg sov, vaskede de mig. Derpaa slog de mig paa Skulderen og sagde: »Saa, Soldat, Fjenden er her udenfor Byen!« Jeg kom tilbage til Kompagniet, og lidt efter var vi færdige til Afmarch.

Vi havde allerede nogen Tid set dem komme med de saarede ude fra Sankelmark. Nu begyndte det først rigtig at knibe med Marchen. Den Del af Hæren, der var i Forvejen, det væltede Tros, de styrtede Heste spærrede for den bageste Del af Tropperne. Vi var derfor endnu i Byen, da Solen gik ned — saa blodrød, som om den var vædet med Blodet fra Sankelmark.

Endelig kom vi afsted og marcherede en Mils Vej ud ad mod Dybbøl. Vi blev indkvarterede paa en Gaard, der imidlertid havde haft Indkvartering, før vi kom. De havde bogstavelig talt ædt alt, hvad der var. Der havde været Ryttere, og deres Heste havde ædt hvert Straa, ja endog Taget. Vi maatte derfor ligge paa Stængetræerne og det bare Gulv den Nat.

Ganske tidligt kom Regimentet forbi og tog os med, og vi marcherede ned paa Landevejen, som Hæren fulgte. da den drog mod Nord. Vi blev meget skuffede, da vi naaede Landevejen, for vi havde ventet, at vi skulde følge den øvrige Hær; men i Stedet for drejede Regimentet mod Syd. Vi marcherede ikke ret langt, før vi blev sat ud i Slagstilling. Der stod vi hele Dagen; det var Fastelavns-søndag, og det sneede stærkt imod os. Naar det sagnede lidt, kunde vi se Fjenden manøvrere lidt

ude. Han kom dog ikke. Da det var Aften, blev vi trukne sammen for at føres bagefter den øvrige Hær. Dette var lidt paa den anden Side af Gravensten.

Mange blev trætte paa Marchen, deriblandt jeg. Vi havde ingen Ting nydt hele Dagen, og vi fik kun en lille Klump Brød, som vi bed af alle ti, to Gange hver, og en Pægl Brændevin til, som vi ogsaa delte; men det var jo for lidt til at give virkelige Kræfter. Da vi kom nær ved Gravensten, sad der en gammel Underofficer paa en Stenbunke. Jeg satte mig hen hos ham; vi satte Ryggene sammen og sov begge to en Tid. Saa tog vi hinanden under Armen og gik. Da vi havde gaaet noget, saa jeg et Lys i en Gaard og gik derhen. Der laa Ryttere og sov i Øverstestuen; de havde Tæpper, og jeg krøb ned mellem dem. Men jeg havde en daarlig Samvittighed og traskede snart afsted igen. Saa gik jeg til hen efter Middag, inden jeg fandt Kompagniet.

Jeg traf det i Dybbøl Præstegaard, hvor det var indkvarteret. Smeden og Præsten Bülow var de eneste tilbageværende i Byen. Hos Præsten skulde Staben spise. Da jeg kom, gik jeg ind i Køkkenet i Præstegaarden, og sulten som jeg var, forgreb jeg mig paa deres Mad, som bestod af Grisetæer.

Jeg blev greben paa fersk Gerning, og Dommen faldt straks. Her fik jeg min eneste Straf: at skulle staa paa Vagt to Timer udenfor Præstegaardens Vinduer. Jeg blev dog benaadet efter en halv Times Forløb.

Præstegaarden var i Modsætning til Bøndergaardene meget gammel. Bøndergaardene var nedskudte og afbrændte i den første Krig og var igen byggede op af Grundmur, store og solide, medens Præstegaarden, som sagt, var gammel. Den maa ved et Tilfælde være bleven skaanet under den første Krig. De smukke Gaarde fik dog ikke Lov at staa ret

længe. Vi blev nemlig snart kommanderede til at rive alle de Længer ned, der vendte Siderne til Batterierne; kun de, der vendte Gavlene til, fik Lov at ligge, til vi senere brændte dem af. I Præstegaarden var, som andre Steder, hverken Hø eller Halm eller Mad, og vi skulde ligge paa det bare Logulv. Om Eftermiddagen fik vi endelig udleveret Naturalforplejning. Lige overfor Præstegaarden laa et pænt lille Hus. Der gik vi over og lavede os en Bøf og drak hver en halv Pægl. Til Brændsel brugte vi en ny Rok og en ny Garnvinde. Godt tilpas gik vi i Seng og sov snart ind. Just som vi ligger, kom der nogle andre, der skulde indkvarteres, og jog os ud, saa vi maatte tilbage til Præstegaardens Logulv.

Dagen efter kom vi paa Forpost ved en Korsvej. Som vi staar der, kommer der en Flok fjendtlige Husarer og tager Patruljen, som var ude at efterse Forposterne. Patruljen havde taget sig den Frihed at gaa ind i en Kro og sad der nok saa gemytligt, da Husarerne omringede Kroen. Patruljen maatte ud i en Fart uden Hue eller andet, hvad Folkene havde lagt fra sig. De blev kommanderede til at tage fat i Hestenes Manke, Hale eller Sadelstøjet, og afsted gik det i flyvende Fart, idet der blev raabt: »Den, der ikke kan vinde med, bliver skudt ned!« Farten fortsattes saaledes, indtil de var udenfor vore Tropers Skudvidde. Dette Overfald affødte naturligvis stor Hurlumhej. Vi maatte blive i Forpoststillingen i 24 Timer, før vi blev løst af. Saa gik vi til Als, hvor vi skulde hvile ud i 6 Dage. Vi blev indkvarterede i et gammelt Hus, og der fik vi anvist hver sin Plads, nogle i Stuerne, andre ude i Lo og Lade. Jeg fik anvist min Plads i Loen. Der var bitterlig koldt, for der var et helt Kvarter mellem Loporten og Gulvet, saa det blæste lige ind til os. Først paa Aftenen listede derfor nogle af os over i et Nabo-hus, hvor Konen stegte vort Flæsk, og hvor vi op-

holdt os til henad Midnat eller saa længe, vi kunde faa Lov til det. Vi maatte saa tilbage til Logulvet igen og frøs skrækkeligt. En Nat listede jeg mig ind i en af Stuerne, hvor der laa et halvt Hundrede Mand. Men der var saa daarlig Plads, at jeg maatte lægge mig paa en Bunke Træsko lige indenfor Døren. Dette Leje var jo ikke videre bekvemt, og snart trak jeg mig tilbage til Logulvet igen. Den første Gang, vi derefter var paa Forpost, var Feltvagten i et Hus. Det første, vi gjorde, var at rive Bilæggerovnen ned og sætte den op for Vinduerne, flytte Møblerne hen for Døren og lave Udgang til hastigt Tilbagetog.

Naar der blev stillet Forposter ud, blev der ogsaa altid sat Vedetter (Lytteposter) ud. Dette blev gjort meget omstændeligt. Vedetten skal kende Feltraabet, der som Regel bestaar i et eller andet Navn. Det bliver ham strengt paalagt ikke at lade nogen passere, som ikke kan give Feltraabet.

Hvis nogen nærmer sig, skal han raabe: »Holdt! hvem der?« Der bliver svaret: »Patrulje!« Vedetten raaber saa igen: »En Mand frem uden Vaaben!« Efter at have afgivet disse til Kammeraterne, gaar han hen mod Vedetten. Naar han kommer saa nær, at de kan tale sammen, uden at nogen i Nærheden kan høre dem, forlanger Vedetten Feltraabet. Kan Manden give dette, har Vedetten kun at sige: »Pas-sér!«. — Enhver kan nok forstaa, hvor nervepirrende en saadan Post er ved Nattetide. Den mindste Bevægelse opskræmmer Soldaten, der jo ikke ved, hvilket Øjeblik en Fjende kan nærme sig og overfalde ham, før han kan værgе sig. En saadan fremskudt Forpoststilling om Natten er noget af det værste, jeg har været med til.

Vi skiftede saaledes, at vi hvilede i 6 Dage og var i Stilling de næste 6. I de 6 Dage, vi var i Stilling, var vi slet ikke af med Tornystret, og Vaab-

nene maatte vi slet ikke lægge fra os. Vi sov bogstavelig med Geværer i Favnen. Tornystret gjorde i den Tid god Tjeneste. Naar vi sad eller stod, var mede det godt paa Ryggen, og det var ligefrem en dejlig Hovedpude, naar vi sov.

Naar vi ikke var paa Forpost, var vi enten i Skanserne eller i Barakkerne. Var vi i Skanserne, laa vi i Blokhuse, som vi ansaa for skudsikre. Men det viste sig senere, at de knækkede som Svovlstikker. Barakkerne bestod af Overtømmeret af de Længer, vi havde revet ned af Gaardene, og de var tækkede med Sæd. Til Tider laa vi ogsaa i de endnu ikke nedskudte Gaarde. Saa snart der indtraf Patruljefægtning, som udartede til Forpostfægtning — og det var næsten hver Dag —, var vi straks med. I Reglen drev Fjenden os et Stykke tilbage. Saa havde han opnaaet, hvad han vilde for den Gang, og saa var det forbi med det samme, og vi kunde gaa paa Plads igen. Det var strengt at faa Has paa de lange Nætter. Aah, hvor vi frøs! Støvlerne var undertiden helt stivfrosne. Sultne var vi for det meste; kun enkelte Gange fik vi varmt Øl og Beskøjter, men der var aldrig nok til os alle.

I de 6 Dage, vi kaldte frie, rejste vi ud paa Als og kom i Kvarter i Bønderbyerne omkring Sønderborg, Augustenborg og Nordborg. Men saa snart der faldt Skud i Kæden, som det hed, og der blev lidt Forpostfægtning, saa maatte vi straks samles og ud ad Dybbøl til. Det var ofte kun blind Allarm for at holde os paa Benene, og saa kunde vi gaa tilbage igen, undertiden helt til Nordborg, tre Mil ude paa Als. Saa snart vi kom i Kvarter, kunde der blive blæst Allarm igen, og saa afsted igen.

Engang vi skulde til hurtig Udrykning, var min Skjorte i Vaskebaljen. Det var nødvendigt at faa Skjorten kogt og vasket engang imellem, for Utøjet plagede os rædsomt. Men ved denne Lejlighed

maatte jeg trække den vaade Skjorte op og vride den saa godt, jeg kunde, og tage den paa med det samme. Det var ikke morsomt, men der var ikke andet at gøre, og man kan meget, naar man skal. Havde jeg endda haft Uldrøje paa, men det var et Klædningsstykke, jeg dengang ikke kendte noget til.

Jeg var indkvarteret i Nærheden af Sønderborg, da Tyskerne begyndte at bombardere Byen. Jeg saa, hvorledes Folk drog ud derfra. I et Virvar gik det, og sørgeligt saa det ud. Men man kan dog ogsaa ved en saadan Lejlighed blive Vidne til ret pudsige Situationer. Jeg hørte en sige: »Se, der triller Jøden med sin Gris!« Han havde faaet en 150 Punds Gris sat op paa en almindelig Hjulbør, men den var utilfreds med denne Køretur og stod og hylede. Jeg tror, at det alligevel lykkedes at redde Grisen. I alt Fald gik det godt, saa længe jeg saa det.

I samfulde tre Døgn fortsattes Bombardementet. Da det tog lidt af, vovede vi Soldater os ind i Byen.

Det kan nok være, det kunde ramle, naar der kom en Granat gennem Tegtaget, og undertiden faldt Skorstenen ned med det samme. Sønderborg Slot fik sin Part. Paa et Sted var en Granat gaaet gennem Muren og havde lavet et Hul saa stort, at en almindelig Hest kunde smutte igennem.

I Slotsgaarden havde den civile Vognpark sin Plads. Den civile Vognpark var de Køretøjer, der var ført med fra det sydlige Slesvig. Folk blev uden videre tvungne til at levere Køretøjerne, og Manden, en Karl eller en stakkels Dreng blev ligeledes tvungne til at følge med og være Kusk. Disse Køretøjer holdt en Dag i Slotsgaarden, og ingen tænkte paa nogen Fare. Da kom pludselig en Granat ned mellem Køretøjerne. Den borede sig dybt ned i Jorden, og da den eksploderede, kastede den et helt Læs Jord og Sten til alle Sider og lavede en frygtelig Forvirring i Slotsgaarden. Nogle af Vog-

nene blev kastet højt til Vejrs og revet i Stumper og Stykker, og mange af Hestene blev saarede eller dræbte. De Heste, der ikke blev dræbte eller haardt saarede, fo'r op ad Gaden i vild Angst, saa det varede længe, før man fik Samling paa dem igen. Siden blev Vognparken flyttet længere ud paa Als. Fra et andet Kvarter paa Als husker jeg ikke andet, end at vi ikke havde faaet Mad hele Dagen. Om Aftenen gik jeg ud og vilde besøge nogle Bekendte fra Hjemmet; de var ved 15. Regiment. Jeg traf dem ikke. Da jeg skulde tilbage, var det blevet Blæst. Det var klart Vejr, og Sneen føg hen ad Jorden. Jeg fulgte hverken Vej eller Sti, men Stjernerne skinnede klart, og de var mine Vejvisere. Det var forøvrigt første og eneste Gang, jeg har maattet rette mig alene efter Stjernerne. Som jeg naaede en Vej, kom 3—4 Brødvogne kørende. Jeg saa Lejlighed til at hugge mig et Par smaa Brød. Folkene paa Vognen saa det godt, men sagde ingenting. Jeg fik for Resten ingen Fornøjelse af det, for da jeg kom hjem, havde en af Brødvognene været der med Brød og Flæsk.

Vinteren var i det hele meget streng, og for at beskytte os noget mod Kulden, især om Natten, byggede vi Huse af Sne. Vi brugte Vinduer og Døre af de nedrevne Gaarde. Der var rigtignok ikke mange Ruder i Vinduerne, men ved at anbringe baade dem og Dørene i den lune Side beskyttede disse Snehytter os ganske godt mod den bidende Kulde, og vi var meget glade ved at kunne drage ind i Snehytten, naar vi havde været paa Post.

Engang vi var indkvarterede i en Byglade, maatte vi med et ud og hen i Skyttegravene, som var fulde af Sne og Vand. Her maatte vi falde ned for Dækning; det var en mindre behagelig Omgang. En anden Gang var vi indkvarterede i Dvbbøl Kirke. Der var to Mand ad Gangen paa Post. Vi gik ind i

Præstegaarden og tog en Sofa og søgte skiftevis Ly under den. Paa Kirkegaardsgærdet var Præstens Favnebrænde stablet op til Dækning. Her fik vi en lille Forpostfægtning, og adskillige blev saarede. Det var første Gang, jeg lugtede Krudtet. Engang jeg var Vedet og gik i al min Bedrøvelighed en Søndag Morgen, kom der en Kugle susende lige forbi mig, og samtidig hørte jeg et Skud knalde i nogen Afstand. Lidt efter hørte jeg en hel Salve og mange Kugler hvisle i min Nærhed, men ingen ramte. Det var aldeles stille Vejr med haard Frost. Og som det undertiden er Tilfældet, var det denne Morgen diset med temmelig tæt Frosttaage, saa man ikke kunde se tydeligt ret langt bort. Men pludselig, straks efter at Skudene var faldne, og jeg havde hørt Kuglerne pibe, lettede Taagen, og jeg opdagede da en 6—700 Alen borte en mindre Trop, maaske en halv Snes, Tyrolerjægere (Gemzejægere). Jeg kunde se deres vajende Fjer i Hattene. De havde altsaa kunnet se mig før jeg dem og havde saa moret sig med at skyde til Maals efter mig i Mangel af noget bedre.

Hver Gang vi var paa Forpost, maatte hvert Regiment hen at arbejde med Nedrivningen af Hegn og Gaarde. En Dag som vi i sluttet Trop gik fra Forpost, faldt en Granat ned lige imellem os. Den dræbte en Mand og slog ham bogstavelig i Stumper, som vi samlede sammen i en Kappe. Tillige saarede den flere. Efter den Tid skulde vi nok sørge for at sprede os, saa snart vi hørte en Granat komme susende.

Engang vi skulde ud paa Forpost, var jeg kvarter syg. Jeg var indkvarteret i en Bondegård og laa mellem to store, halvmagre Køer. Der skulde komme Doktor hver Dag, men der kom ingen, mens jeg var der. Et Par andre, der laa syge paa Gaarden, døde, men hvor de blev af, ved jeg ikke. Næste Forpostur maatte jeg med igen. Første Paaskedag om Af-

tenen gik vi ud paa Post. Vi maatte aldrig følge Vejene, for Fjenden vidste paa en Prik, hvor de var. Da vi kom ud, kom vi paa Post i Skyttegravene, og to kom ud som Vedetter. Da vi havde siddet lidt, tog jeg min Brødpose frem og fik mig en Bid Brød. Derefter faldt jeg i Søvn. Men lige med ét brænder de den af derude, og i samme Øjeblik er Fjenden der. Det var nu hans Maade at fejre Paasken paa. Fortumlet af Søvn render jeg straks hen i næste Skyttegrav, hvor en Underofficer tog imod mig med et tordnende: »Hvad Fanden i Helvede vil du her? Vil du se, du skrubber hen paa din Plads!« Men jeg tog alligevel den fejle Kurs, for der, hvor jeg kom fra, var det, ligesom jeg saa ind i Helvede, og der havde jeg ikke Mod paa at komme. Dækket af Mørket slap jeg ind i Løbegravene, men forinden fik jeg dog to Kugler i Tøjet. Fjenden blev ved at storme frem, men hans Mandskab vilde ikke gaa paa. Der blev raabt, skreget og slaaet, lige meget hjalp det.

Skanse Nr. 6 var allerede i god Gang med Kardæskerne, som ryddede godt op baade mellem Fjendens og vore egne Folk. Samtidig sendte Batterierne Lysbomber ud, saa vi kunde overse hele Pladsen. Fra Løbegravene beskød vi Fjenden med Geværer. Min Sidemand skød, mens jeg ladede; men i Befipelse glemte jeg Ladestokken i Løbet, og den blev skudt ud mod Fjenden. Da der var gaaet en 3—4 Skud til, gik den anden Ladestok med. Min Side- mand troede, han skød godt, men da jeg saa Ladestokken standse højt oppe i Luften og dejse ned, kunde jeg se, at hans Kugler gik lige saa højt som de Granater, der kom fra Fjenden. Ingen af os havde været videre hidsige paa at komme saa højt op, at vi kunde give Kuglerne en bedre Retning.

Dette skete om Morgenen, lidt før Soler stod op.

Endelig kom der Melding, at vi skulde indtage vor Stilling igen. En Mand forsøgte straks at krybe

ovenfor, men kom hastig ned igen med en Kugle i Livet. Efterhaanden kom vi jo dog ud, og da jeg kom op, saa jeg, at Fjenden var paa Flugt, og nogle Minutter efter var vi nede i vor Stilling igen. Der saa slemt ud: Tre gamle slesvigske Forstærkningsmænd sad paa deres Pladser, gennemborede af Bajonetter. Imellem hverandre laa Danskere og Tyskere, skudte ned med Kardæsker. Der var flere Bekendte imellem, deriblandt en, vi kaldte den rige Andris (Andreas). En Underkorporal Kari Sørensen fra Ousted og jeg fik et Øjeblik Lyst til at tage hans Penge. Men straks efter blev vi dog erige om at give dem til hans Fætter, der stod ved samme Kompagni. Lidt efter at vi var kommet i Stilling, kom der tre Ryttere farende. Det var Parlamentærer. Den ene var Trompeter og red paa en hvid Hest. Han holdt en hvid Fane i Haanden og blæste et Signal. Det blev meldt til Forpostgeneralen. To danske Officerer gik derefter frem og ud gennem vor Kæde hen til den tyske. Der afleverede de deres Sabler og gik hen til Parlamentæernes Fører. Han stod af Hesten; der blev bundet et hvidt Klæde for hans Øjne, og de danske Officerer tog ham under Armene og fulgte ham ind til den Højstkommanderende. Lidt efter kom de igen, fulgte ham ud og tog Tørklædet af. Han satte sig til Hest, stak Sablen i Skeden, tog til Huen, svingede højre om, og saa afsted i fuldt Firspring alle tre. Parlamentæernes Ærinde var at faa tre Timers Vaabenhvile for at kunne faa de saarede hentet og bragt under Lægebehandling samt faa de døde begravet. Da det var os, der havde beholdt Stillingen, blev det jo os, der skulde sørge for alt dette. Vore Ambulancesoldater fik derfor travlt med at opsamle saarede, baade Ven og Fjende.

I Skanserne, der var byggede som hele Gaarde med Brønd, Krudttaarn og alt Tilbehør, holdt vi ikke af at være, fordi Fjendens Granater splintrede

Træværket til Pindebrænde. Naar vi laa paa Als, var jeg indkvarteret i Sønderborg Kirke. Der var saa mange derinde, at vi ikke kunde faa Plads at ligge paa Bænkene. Vi tog derfor Stolestadernes Døre af og lagde dem tværs over Stoleryggene; saa sov vi deroppe lige saa godt som paa Bænkene. Da vi laa saa pakkede, var det umuligt at slippe ud, selv om det var nok saa nødvendigt. Vi maatte derfor forrette alle naturlige Ærinder derinde. En af Kammeraterne underholdt os fra Prædikestolen med en lang Tale om, at han var Garibaldi, og for at vi bedre skulde tro paa ham, havde han pyntet sig med en Del gamle Kobberpenge. At det ikke var bedre ude paa Kirkegaarden end inde i Kirken, kan man nok forstaa. Gravene var jævnedes med Jorden, og Monumenterne laa i et Virvar, og alt var oversaaet med al Slags Urenlighed. Udenfor Kirkegaarden var der et Batteri, Kirkebatteriet kaldet, som hvert tiende Minut udsendte 4 Granater, saaledes at 2 og 2 fulgtes ad, med 30 Alen lange Haler efter sig. Samtidig sendte Fjenden det dobbelte Antal ind til os. I Særdeleshed i de tre Dage, Sønderborg blev bombarderet, var Granaternes Antal stort.

Da Belejringen havde varet en fem, seks Uger, begyndte vi at lægge en Række Skanser bag ved de egentlige. Det var Meningen, de skulde være en Retrætestilling, naar de forreste var taget. Men vi kom ikke ret vidt med dette Skansesarbejde; for ovre fra Broager havde Fjenden os i Kikkerten, og vi havde næppe begyndt paa Skansesarbejdet med henved 100 Mand, før Fjenden sendte flere Granater til hvert Hold. Vi var nemlig delt i 4—5 Hold og havde begyndt at grave hver sit Hul og kaste Jorden op til Skanser. Da lige med et sendte Fjenden en Salve til det Hold nærmest hans Batteri, og saa godt var de rettede, at de traf midt imellem de arbejdende Soldater. En 2—3 Minutter efter fik det næste Hold

en lignende Salve og saa fremdeles til alle Hold. De afstedkom en frygtelig Forstyrrelse. Mange blev dræbte og saarede, og vi, der slap helskindede derfra, blev saa tilsoede af den opgravede og opblødte Jord, at vi næsten ikke var til at kende igen. Skansearbejdet blev opgivet med det samme; det var tilstrækkelig vist, at det var umuligt. Jeg synes, det var ret ubetænksomt at begynde paa det. Man skulde jo synes, det var klart, at Fjenden ikke taalte, vi byggede Skanser lige for hans Øjne.

Med det samme benyttede Fjenden Lejligheden til at sende en Granat op i en fint bygget Gaard, der laa lidt fra Dybbølskanserne. Det maa formodentlig have været en Granat, der især var indrettet paa at tænde Ild, for Gaarden kom straks i Brand. Han gjorde det naturligvis, for at vi ikke skulde have Tilhold der.

Den 17. April om Aftenen gik vi paa Forpost. Vi skulde have Post ved Skanserne. Fjenden havde nu indtaget hele Terrænet foran Skanserne, saa han befandt sig kun en to—tre Hundrede Alen fra os i Løbegravene. Der blev sendt Vedetter ud; de maatte krybe paa alle fire og blive liggende. De tyske Patruljer drog stadig forbi. De saa godt Vedetterne, men lo kun, naar de saa en saadan stakkels Djævel ligge der. Alt skulde være saa roligt som muligt. Maanen skinnede klart. Naar vi dækkede os ved at grave os ned hver for sig, maatte vi passe baade paa Batterierne foran os og paa Broagerbatteriet, der bombarderede os fra Siden. Som vi sad i Skansen, kom en Granat lige ned i Nakken paa os og væltede Jordvolden ned over os og begravede en Del. Nogle sidder der maaske endnu. Jeg blev hjulpet ud og var uden Saar.

Ved Solens Opgang aabnede alle de fjendtlige Kanoner Ilden baade forfra og fra Siden og blev ved i det uendelige. Man skulde tro, at alle Helvedes

hylende og brølende Djævla var sluppet løs, saadan skabede det sig. Jorden rystede formelig. I de seks Timer, Bombardementet varede, faldt der 17,000 Granater i vore Skanser. Paa Slaget 10 holdt Kanonaden op. En gammel Underofficer sagde til mig: »Saa, nu har vi dem!« Jeg vovede at titte op og saa dem vrimle op af Løbegravene og storme frem med Sandsække paa Hovederne. Faa Øjeblikke efter var de oppe paa Skanserne, hvor de plantede den tyske Fane. Lige i det samme kom der en Afdeling for at hjælpe os, og iblandt dem var en af mine bedste Venner fra Hjemmet. Just som han er paa Siden af mig og siger Goddag til mig, faar han en Kugle i Panden. Han styrtede straks til Jorden uden at give en Lyd fra sig, kun hørtes et Par dybe Suk.

Den første af Fjenderne, der plantede Fanen paa Skanse Nr. 6, blev straks skudt ned, men der var øjeblikkelig en igen. Og da vi samtidig opdagede, at Fjenden var brudt igennem ved Skanse Nr. 1, 2 og 3 og marcherede op bag om os med fuld Musik, udbrød der Panik, og vi løb, som vi bedst kunde, ned mod Broen. Kun de færreste slap derned. Jeg sammen med mange andre blev afskaaret af den fremrykkende Fjende. De gaar lige paa Livet af os, trækker vore Sabler og antyder, at vi skal lade Geværerne falde. I samme Øjeblik hed det: »Vorwärts!« og i en Fart gik vi tilbage igen. Der mødte vi vor Chef, Oberstløjtnant Dreyer. Lige et Øjeblik før havde han været Chef for et -dansk Infanteriregiment; nu saa vi Fjenden drage hans Sabel, og da han ikke straks vilde følge med, fik han et Par Rap af sin egen Sabel oppe i det bare Hoved og Nakke; saa kunde han pænt løbe med os andre.

Vi kom altsaa tilbage til Skanserne igen og blev ført ud gennem Fjendens Løbegrave. Da vi kom ud fra disse, mødte vi en Mængde fjendtligt Artilleri i strakt Karrière. De kørte, saa Landevejen rystede

under dem; man kunde se, de havde faaet Befaling om at skynde sig. De kørte op paa Dybbøl Bakke, spændte i en Fart Hestene fra for at dække dem, og herfra aabnede de saa Ilden mod de Danske. Det var en frygtelig Kamp. Alene den Dag, den 18de April, havde vi af faldne og saarede over 1800, og 3000 blev taget til Fange. Her faldt ogsaa flere af vore bekendte Officerer, deriblandt General du Plat og Oberst Lassen. General du Plat blev ved Parlamentærer afhentet hos Fjenden; han ligger begravet paa Soderup Kirkegaard ved Holbæk.

Vor Vej gik saa videre gennem en lille Skov. Bag denne, til venstre for Vejen, stod Fjendens Generalstab. Jeg saa, hvorledes de store Herrer glædede og frydede sig over den store Sejr. Vi Fanger blev ført ind til højre. Der havde et Infanteriregiment slaet Kreds, og ind i denne blev vi saa efterhaanden ført. Nu begyndte Vognene at komme med de saarede, og det blev ved lige til Aften. Vi blev saa stillet an paa tre Geledder. Derefter kom en Eskadron fjendtlige røde Husarer, der blev stillet op paa begge Sider af os og overtog Bevogtningen i Stedet for Infanteriregimentet. Der blev kommanderet »March«, og af Sted gik det, mere i Trav end i Skridt.

Det gjaldt om at vinde med, og Husarerne, som nok saa, vi var trætte og udasede, vinkede til os, at vi kunde tage fat i Sadelstøjet eller andet, vi kunde faa fat i, for at lette os. Alligevel kastede vi alt fra os, som besværede os, deriblandt Tornysterne. Jeg hev mit med et rask Kast ud i en Tørvegrav, men jeg tog dog først et Par nye Strømper, som jeg daarligt kunde undvære. Jeg bad siden en af mine Kammerater om at bære dem lidt for mig, men han tabte dem, og dermed var jeg bevøet alt, hvad jeg ejede. Jo, jeg havde dog 3 Mark (1 Krone), og dem vilde en Skræder laane af mig, men da de var de eneste Penge, jeg havde, kan jeg godt huske, jeg

vred mig noget ved det. Under Marchen blev der passet meget nøje paa os. Saa saare en skulde træde af paa Naturens Vegne, holdt en Husar ved Siden af ham med Karabinen i Haanden og Hanen spændt.

Da vi kom til Flensborg, var der tændt Lys. Vi var trætte og lagde os plat hen ad Gaden. Den vagt-havende Officer morede sig med at ride i Spring ind over os. Vi blev siden indkvarterede i Byen. Mange kom til at ligge i den danske Kirke, og dem var jeg iblandt. Vi var der i to Dage og fik mange Besøg af de danske Beboere. De var ikke knappe hverken med Mad eller Drikke, og det var vi meget taknemlige for. Udasede og trætte, som vi var, trængte vi netop til god Forplejning. En Del blev indkvarteret paa Raadhuset og andre offentlige Bygninger. Vi, der blev indkvarteret i Kirken, havde det bedst, for her kunde Tyskerne ikke, saaledes som paa de offentlige Steder, forbyde os Besøg af Danske. En dansk Lærer var især god imod os; han sørgede for os paa alle mulige Maader og for at gøre det saa godt for os som muligt.

Fra Flensborg gik Turen pr. Bane til Hamborg. Vi blev her indkvarteret i et stort Eksercerhus. Flere Læs Halm blev lagt derind. Derefter kom de kørende med en stor Vandtønde med et Trug slæbende bagefter, som vi skulde vaske os i. Paa lange Borde stod der til hver Mand en vældig Rundtenom Sigtebrød med et passende Stykke hollandsk Ost til og en Flaske Øl. Oven paa det Foder sov vi godt i Halmen. Om Morgenen blev vi delt i mindre Afdelinger paa ca. 50, og med en Hamborgersoldat som Vejviser og bevogtede af 10—12 Prøjsere med skarptladte Geværer gik vi til vore Kvarterer. Jeg tillige med flere blev indkvarteret i et Amerikahus (Udvandringshus), og der var vi i to Dage. Her fik jeg Brug for mine tre Mark, som Skræderen vilde laane. Der kom nemlig en Frugthandler, som solgte

Appelsiner. Da han gav mig tre Firskillinger tilbage, blev jeg meget glad. Jeg syntes, det var en storartet Handel og købte snart for de to andre Markstykker med, tre Appelsiner hver Gang. Jeg fik ogsaa, mente jeg, tre Firskillinger tilbage hver Gang; men jeg blev sørgeligt skuffet og meget lang i Ansigtet, da jeg siden opdagede, at Tyskerne regnede »Firskillingerne« for kun at have een Skillings Værdi hver.

Saa kom vi paa Banen igen og kørte igennem Hannover, forbi den bekendte Fæstning Spandau til Berlin. Det var en anstrengende Tur. Det var meget varmt, og vi var pakket tæt sammen, lige saa mange, vi kunde være i Jernbanevognene. Vi maatte blive paa den samme Plads hele Turen, og skønt det gik bestandig uden Ophold, varede Rejsen dog fra Morgen til Middag. Vi kunde ikke engang komme hen og stikke Hovedet ud af Vinduet, for der sad et Par prøjsiske Soldater, der skulde vaage nøje over, at enhver blev siddende paa sin Plads. Vi spiste til Middag, da vi kom til Berlin, og der smagte jeg for første Gang Tyskernes mindre appetitlige Risvælling, som var kogt paa Kartoffler. Vi sov til Middag inde under Vognene i Remisen paa den bare Jord. Ved Aftentid kom vi paa Toget igen og kørte hele Natten. Ved Solens Opgang kom vi til en Station, der hed Hersberg. Herfra marcherede vi tre Mil til Fæstningen Thorgau. Da vi var kommen ind i Fæstningen, blev Porten lukket saa eftertrykkeligt efter os, som om vi aldrig mere skulde slippe ud igen. Vi fik militært Sengetøj, fik anvist Værelse og gik i Seng. Det var noget nyt for os; siden 31. Januar havde vi ikke været af Klæderne og endnu mindre været i Seng. Værelserne i Fæstningen lignede Hvælvingerne i en af vore Kirker, og hver Hvælving udgjorde et Værelse for sig. Ind mod Gaarden var store Vinduer, men til den modsatte

Side var kun en Dør, der førte ud til en Gang, som løb langs med Ydermuren. I denne Ydermur var smaa Vinduer med tykke Jernstænger for. Disse kunde skydes til Side, saa en Kanon kunde stikke Mundingen ud for at kunne beskyde en eventuel Fjende, der nærmede sig Fæstningen. Vi kunde ikke alle faa Plads i Værelserne, saa nogle maatte bo ude i Gangen. Det var mindre behageligt, da her sjældent var Ro. Jeg var saa heldig, at jeg kom til at bo i et af Værelserne.

Paa hver Stue var en Stuekommandør, en Tysker. Han paa vor Stue var skikkelig, og vi kom rigtig godt ud af det med ham. Men af og til var vi dog lidt slemme ved ham. Det skete i al Gemytlighed, blandet med lidt Kaadhed, og gik saaledes til: Vi blev hver Dag ført paa Fæstningsarbejde og gik da paa Hen- og Tilbagevejen igennem en Skov. Her skar vi nogle Kæppe, og naar vi saa kom hjem om Aftenen, fægtede vi i Halvmørket med Kæppene, saa de susede om Ørene paa os. Men af og til ramte de jo Tyskeren, maaske nok oftere end strengt nødvendigt. Det var slet ikke, fordi vi var vrede paa ham, men som sagt nærmest af Kaadhed. Han maatte jo gøre gode Miner til slet Spil. Han raabte: »Av! Av!« og sprang omkring i en vild Dans, indtil han saa Lejlighed til at slippe ud. Vor overdrevne Livlighed fandt Tyskeren ikke morsom i Længden, og vi fik saa en af vore egne Underofficerer til Stuekommandør.

Som Morgendrik fik vi i Begyndelsen noget uappetitligt noget, der lignede Tapetklister. Men da nogle Stykker havde moret sig med at klaske det paa Væggen, fik vi senere Kaffe, der blev lavet paa umalede, brændte Bønner i en stor Kødél, som vi kunde tappe saa meget af, vi lystede, og tage med op paa vore Værelser. Det kunde vi saa drikke af hele Dagen, men der var ganske vist ikke Fløde el-

ler Sukker i. Kl. 12 stillede vi til Middagen. Vi skulde alle møde og modtage Forplejningen. Men en Del puttede den i Skarntønden med det samme de gik forbi. Den fortjente som Regel heller ikke bedre. Kun om Søndagen fik vi Ærter, som var nogenlunde; vi fik to smaa halvtommestore Stumper Kød til; Flæsk kendte de ikke. — Vi fik 4 Skilling (8 Ore) om Dagen i Lønning, og det forslog jo ikke meget, saa for dem, der ikke kunde faa nogle Mønter hjemmefra, kneb det svært.

Vi fik nogenlunde regelmæssigt Post hjemmefra. Kun naar Havnene var blokerede, kunde der gaa længere Tid, undertiden tre Uger, men saa fik vi alt paa een Gang. Vi kunde ogsaa skrive hjem, saa tit vi vilde, men Brevene blev selvfølgelig læst, før de sendtes afsted. Det var en af vore Trompetere, der besørgede dette som Tolk for Tyskerne. Han hed Thomsen og var mærkelig nok fra Byen Thorgau, der jo laa lige ved Siden af Fæstningen, som vi sad fangne i. Han var altsaa i sin Tid rejst til Danmark, var blevet Trompeter og var nu fanget tillige med os andre.

Hver Torsdag kunde vi sende Brevene frit hjem. Naar vi skrev »Leipzig« paa Brevene, betalte den danske Konsul Porto. Min Adresse var: »Den danske Krigsfange A. Olsen, 2. Regiment, 7. Komp., Nr. 453 i Fæstningen Thorgau i Prøjsen«.

Vor Chef var en Premierløjtnant Helwig, en overmaade streng Mand til at begynde med, indtil han fik os i Trit. Han boede inde i Byen og kom hver Dag og saa til os. Han havde altid en lille Hund med sig, som løb et Stykke foran ham og saaledes varskoede os. For at han ikke skulde komme bag paa os, havde vi altid en Mand siddende paa Post i Vinduet, for at holde Øje med, naar han var i Vente. Da vi først fik lært Løjtnanten at kende,

kom vi næsten til at holde af ham. Det gjorde ham ligefrem ondt, naar det gik os skævt.

Vi maatte gaa paa Arbejde fra Kl. 7 til 11. Vi blev stillede op i Gaarden tre og tre med Tyskere med skarpladte Geværer ved Siden af os. Saa blev vi ført ind paa Arsenalet, og der blev kommanderet tre Mand frem, som hver fik en Bør, saa tre, der hver fik en Hakke, dernæst tre, der hver fik en Skovl, og saa fremdeles. Saa satte Toget sig i Bevægelse gennem Byen. Men jeg maa sige om Tyskerne, at de saa slet ikke hovmodige og glade ud, snarere kede af det og bedrøvede, naar de saa det store Tog. Vi var ialt 700 danske Fanger i Fæstningen. Hvad det var for Jordarbejde, vi udførte, blev jeg aldrig rigtig klog paa. Vi skulde være ved det i fire Timer om Dagen, og vi fik Akkord, der var beregnet at skulle vare den angivne Tid; men naar vi skyndte os, kunde vi gøre den færdig paa den halve Tid. Saa var det en Dag, vi kilede rigtig paa, saa vi blev færdige paa et Par Timers Tid. Vor Fører gav os saa Lov til at gaa hjem. Men det syntes Kommandanten ikke om, og han sagde da, at vi nu skulde have en stor Akkord. Saa gjorde vi Skrue og vilde saa godt som ingenting bestille. Vi fik da streng Tiltale, men det tog vi os temmelig let. Da tog Kommandanten fat for Alvor og idømte os tre Dages Fængsel. Det hjalp, saa vi gik i Lag med Arbejdet igen.

En Tid pillede vi Oldenborrer i Grønningen udenfor Byen. Vi skulde pille 3 Tønder om Dagen, men det gik ikke saa let, for Oldenborrerne fløj fra os. Saa fyldte vi omtrent Tønden med Jord og kom et lille Lag Oldenborrer ovenpaa; saa var Chefen tilfreds. Hvor ubetydeligt og meningsløst vi end syntes, Arbejdet var, var det dog et stort Gode at komme ud de fire Timer daglig i Stedet for at traske de tre Hundrede Skridt frem og tre Hundrede tilbage

inde i Fæstningsgaarden, hvor vi ellers tilbragte vor Tid.

Hver Dag stillede vi til Parade, og om Søndagen blev vi kommanderet i Kirke; senere blev det frivilligt. Om Søndagen havde Vagten kun dragen Sabel og ikke som om Hverdagen skarpladt Gevær. I Kirken var der stor Fest. Tooghalvfjerdsindstyvende Infanteriregiments Musik blæste Koraler med, og desuden var der et helt Sangkor. Men Prædikenen var selvfølgelig tysk, saa vi forstod ikke et Ord. I Byen var der et stort Fængsel, og de tyske Forbrydere mødte hver Dag i Kirken sammen med os — under den allerskarpeste Bevogtning: en Mand med skarpladt Gevær stod bag ved hver af dem.

Hver Morgen og Aften blæste et Orkester fra Kirketaarnet Melodien til »Vor Gud han er saa fast en Borg«. Den dejlige, kendte Salmemelodi gjorde, hver Gang jeg hørte den under disse Forhold, et dybt Indtryk paa mig. Men jeg syntes, det lød nærmest som Gudsbespottelse, at Tonerne lød til Guds Ære, samtidig med at man dræbte hverandre efter bedste Evne. Krigen rasede jo endnu, og baade i Træfningen ved Helgoland og i Kampen om Als flød Strømme af Blod, som Tysklands brutale Overfald var Skyld i.

I seks Uger var jeg syg og laa paa Hospitalet af Tyfus. Der kom seks, syv Læger hver Dag, og de var overordentlig elskværdige imod os. Kun Sygepasseren tog os i Næsen, naar han skulde give os Medicin, og hældte det i os, som om vi var Heste. Dette Sygeleje var en meget trist Tid for mig. Jeg laa jo der fuldstændig ene og forladt. Mine Stuekammerater var Tyskere, saa vi kunde ikke tale et Ord sammen. Især da jeg blev lidt raskere, fik jeg ret at føle, hvad det vil sige at være fuldstændig ene og forladt, uden at en eneste Sjæl bryder sig det mindste om en. Hvad ellers den ydre Forplej-

ning angik, var der ingen Grund til Klage. Lige efter at jeg var bleven helt rask og var kommen ud fra Hospitalet, var der en af mine Kammerater hjemme fra Egnen, der var død paa Hospitalet. Han blev begravet med stor militær Honnør. Vi skillingede 26 prøjsiske Thaler sammen og satte et Mindesmærke paa hans Grav. I en Fløj af Bygningen, hvori vi Fanger var indkvarterede, boede nogle fangne danske Officerer. De havde givet deres Æresord og havde derfor Lov til at færdes frit, hvor de vilde. Men man maa endelig ikke tro, at de gav sig synderlig af med os Menige eller saa til den Side, hvor vi var. Derimod var der blandt Fangerne efter Affæren ved Helgoland en Officer, som var kommet og saa til sine Folk. Han var en rigtig gammel Søulk, der godt kunde lide at fortælle Dagens Nyt, mens de slog Kreds om ham.

Hele Fangenskabet varede fire Maaneder; de var lange og drøje. Men en skønne Dag lød Efterretningen, at nu skulde vi hjem. Det var ogsaa paa høje Tid, for Klæderne var næsten ved at falde af os. Strømper var det værst med, dem havde vi slet ikke nogen af. Jeg havde tilsidst klaret mig paa den Maade, at jeg klippede Foden af, naar jeg havde slidt den saa nær, jeg kunde; saa syede jeg for Enden og brugte nu et Stykke af Skaffet som Fod. Saadan bar jeg mig ad tre Gange, men saa var der heller ikke mere igen. Skjorten var kun Laser og Benklæderne hullede. Frakken havde holdt sig bedst, for vi gik for det meste bararmede naar vi opholdt os inde i Fæstningen.

De sidste tre Dage var vi saa utaalmodige og i saa godt Humør, at vi ikke gik i Seng før langt ud paa Natten, ja, den sidste Nat sov vi slet ikke.

Om Morgenen stillede Vagten som sædvanlig, og lidt efter marcherede vi ud den samme Vej, vi var kommen ind. Men denne Gang kunde vi gaa, som

vi vilde. Vagten var saa langt bagefter, at vi knapt kunde se den. Tre Mil fra Thorgau kom vi til Jernbanen og kørte op til en af Østersøhavnene, saa vidt jeg husker, var det Travemünde. Der blev vi udleveret til danske Officerer, og de Officerer, som havde været i Fangenskab, fik deres Sabel.

Saa kom vi om Bord og naaede endelig København. Modtagelsen, vi fik der, var ikke videre festlig. Der var kun en, der sang for os, og det var en gammel Kælling, der raabte: »Ska' De ha' Kirsebær?«

De, der havde lidt Munderingsgenstande tilbage, maatte aflevere dem paa Gammelholm, og saa rejste vi hver til sit Hjem.

Vi troede nu, vi var helt færdige med alt, hvad der hed Soldatervæsen, men der regnede vi fejl. Allerede Aaret efter (1865) blev vi indkaldt til Øvelse i en fire Ugers Tid, og vi blev behandlede næsten som Rekrutter. Det syntes vi gamle Krigere jo ikke rigtig om, især da det hed sig, at vi skulde have en saadan Tur flere Somre i Træk.

Jeg besluttede derfor at stille for mig, hvis jeg kunde, og det lykkedes. En gammel Forstærkningsmand fik 100 Rigsdaler (200 Kr.) for at gaa i mit Sted, og dermed sagde jeg Farvel til alt Soldatervæsen.